

РОЗДІЛ 5

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.1.18>

ФОНЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ГОЛОСНИХ НІМЕЦЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ

PHONETIC PARAMETERS OF VOWEL IN GERMAN AND UKRAINIAN INFORMAL SPEECH

Корягіна А.Ю.,

orcid.org/0000-0002-9010-9557

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Статтю присвячено питанню варіативності голосних усного мовлення німецької та української молоді. У ній робиться спроба визначити, наскільки схожими є зміни, яких зазнає вимова в ситуації неофіційної комунікації мовців, які є представниками двох різних мовних спільнот. Для запису зразків мовлення, на основі яких робилася фонетична транскрипція, обрано ситуацію невимушеного спілкування, оскільки вона найкраще демонструє наявні в мовленні варіативні ряди звуків. Зразками такого спілкування були розмови в колі друзів, знайомих, одногрупників (інформанти перебували в умовах звичного для них середовища).

Мовлення молодого покоління обране з двох причин: по-перше, на мовлення молодого людини (як позитивно, так і негативно) впливають Інтернет та інші засоби масової інформації, калькування слів з інших мов, по-друге, з огляду на вікові особливості цієї групи, вони значну частину свого часу проводять в умовах вищої школи, де існує значний вплив на формування їхньої культури усного мовлення.

Проаналізувавши зміни в мовленні української та німецької молоді, ми встановили, що загальною виявилася лише тенденція до зміни за ознакою піднесення. Такі зміни, як кількісна редукція та тенденція до монофтонгізації, зафіксовано лише в німецькій мові, що пов'язано з відсутністю цих характеристик у голосних української мови. Поширені у варіативних рядах німецьких звуків елізія, тенденції до зміни за ознакою ряду, лабіалізації та делабіалізації також зафіксовано в мовленні українських респондентів, але не так часто, оскільки німецька мова має ширший варіативний ряд голосних. Таким чином, можна зробити висновок, що нові форми у вимові німецьких інформантів виникають унаслідок економії витрачених зусиль, а в українській – унаслідок інтерференції та калькування.

Ключові слова: варіативність, фонологічна змінна, молоде покоління, фонетичні тенденції.

The article is devoted to the issue of variability of vowels in oral speech of German and Ukrainian youth. It attempts to determine how similar the changes that pronunciation undergo in the situation of informal communication of speakers who are representatives of two different linguistic communities are. To record speech samples, on the basis of which phonetic transcription was made, a situation of easy communication was chosen, since it best demonstrates the variable series of sounds available in speech. Examples of such communication were conversations with friends, acquaintances, classmates (the informants were in their usual environment).

The speech of the younger generation was chosen for two reasons: firstly, the speech of a young person (both positively and negatively) is influenced by the Internet and other media, tracing of words, and secondly, due to the age characteristics of this group, they are large part of their time is spent in higher education, where there is a significant influence on the formation of their culture of oral speech.

After analyzing the changes in the speech of Ukrainian and German youth, it was found that the only common tendency was the tendency to change on the basis of the rise. Changes such as quantitative reduction and the tendency towards monophthongization were recorded only in German, which is due to the absence of these characteristics in the vowels of the Ukrainian language. Elision, widespread in the variational series of German sounds, tendencies to change based on the number, labialization and delabialization were also not recorded in the speech of Ukrainian respondents, that is, the language of German youth has a more variable number of vowels than Ukrainian. Thus, we can conclude that new forms in the pronunciation of German informants appear as a result of saving spent efforts, and in Ukrainian – by interference and tracing.

Key words: variability, phonological variable, young generation, phonetic tendencies.

Постановка проблеми. Мовна норма є кодифікованою й усталеною. Проте вона також іноді зазнає змін, джерелом яких є розмовно-побуто-

вий стиль. Саме під натиском розмовних форм в Україні у 2019 році відбулася реформа правопису. Через економію мовних засобів такі слова,

як «віцепрезидент», «мінісукня», «вебсайт», тепер пишуться разом. Розмовне мовлення є неможливим без урахування численної кількості лінгвальних та позалінгвальних чинників, що сприяють деформації звукових одиниць у процесі мовленнєвого потоку. Тому для планування та попередження змін варто ознайомлюватися з вимовними особливостями мовців у ситуації неофіційного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціофонетика та фоностилістика є актуальними напрямками філологічних досліджень, оскільки в центрі їх уваги перебуває не ustalена система літературної мови, а мовний портрет носія різних стилістичних варіантів, як-от діалект, ідіостиль, арго, гендеролект тощо. Багато вітчизняних (О.В. Александрова [1], М.Л. Дружинець [3], Т.М. Корольова [4], Т.М. Кузьменко, Л.І. Прокопова, О.І. Стеріополо [6] та ін.) та зарубіжних (У. Амонн, А. Геке [8], С. Кахель [9], О.Д. Петренко, У. Лабов та ін.) лінгвістів вивчають питання порушення орфоепічної норми, а також особливостей вимови, зумовлених позамовними чинниками. Проте об'єктом їх досліджень є різні варіанти однієї мови. Наприклад, С.Є. Перепечкіна [5] у своєму дослідженні «Фоностилістична варіативність мовлення викладачів Німеччини» вивчає мовлення службовців у діафазному аспекті, тобто варіативність мовлення в ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування, а також нестандартного інтерв'ю.

Польська філологиня А. Брила-Круз досліджує гендерний фактор у сприйнятті сегментів англійської мови людьми, які не є її носіями [7]. Є багато праць, де з різних точок зору розглядається мовлення найрізноманітніших соціальних, вікових та професійних груп. Проте варіативність мовлення однієї й тієї ж групи носіїв різних мов ще не вивчалася. Відкритим залишається питання: чи є спільними тенденції варіативності звуків у розмовному мовленні носіїв різних мов?

Постановка завдання. Щоб визначити те, наскільки схожими чи відмінними за фонетичними ознаками є варіативні ряди голосних у двох різних мовах, нами порівняно зразки мовлення української та німецької молоді, записані в обстановці неофіційного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Кожна особистість обирає індивідуальну мову, яка формується протягом усього життя. Ідіолект змінюється з роками, і на позначення певних форм індивідуальних діалектів, які вживають люди

в різні періоди свого життя, використовують термін аннолект. Більшість присвячених питанню аннолектів праць зосереджувалися на дослідженні особливостей мовлення дітей. Однак у цій розвідці матеріалом вивчення стає мовлення молодого покоління. Воно обране через те, що на мовлення та вимову молодої людини впливають різноманітні засоби масової інформації, а також, зважаючи на вікові особливості, молоді люди багато часу проводять в освітніх закладах, де на їхню культуру мовлення впливають професійні педагоги.

Вивчення особливостей вимови молоді є розвідкою, яка перебуває на перетині таких дисциплін, як фоностилістика (оскільки досліджуються орфоепічні особливості мовлення розмовно- побутового стилю) та соціофонетика (інформантами є молодь, яка і є носієм соціолекту). Отже, це дослідження є розглядом мовлення у діафазному та діафазному аспектах.

Збір фонетичного матеріалу є складним процесом, якщо враховувати те, що для аналізу потрібно записати повсякденну комунікацію. Це пов'язано з так званим «ефектом мікрофона»: коли інформант розуміє, що його «записують», то він намагається говорити правильно, оскільки правильна мова та вимова є показниками високого суспільного статусу. Саме тому всім інформантам повідомлено, що вони братимуть участь в експерименті, й отримано від них згоду.

Що стосується умов, у яких мала відбуватися комунікація і зразки якої бралися за основу цього дослідження, то:

- 1) теми бесід були знайомі мовцям, тобто відповідали їхній соціальній дійсності;
- 2) їхнє спілкування, розмови були не підготовленими, а спонтанними;
- 3) між інформантами були неофіційні стосунки (приятельські, дружні, близькі).

Ситуація неофіційної комунікації обрана через те, що молоді люди в офіційній обстановці говорять правильніше, ніж у ситуації, наприклад, нестандартного інтерв'ю, тим паче в колі друзів, щоб бути сприйманим більш серйозно.

Аналіз мовлення німецької молоді дав змогу виявити такі зміни, як:

- кількісна редукція;
- тенденція до зміни за ознакою ряду;
- тенденція до зміни за ознакою підйому;
- тенденція до лабіалізації / делабіалізації;
- тенденція до монофтонгізації;
- елізія.

Кількісна редукція виявилася в скороченні та подовженні голосних [a:], [a], [i:], [i], [o:], [e:], [ε:]

та інших (*machen* [ˈmaxn], *zu* [tsu], *grob* [krɔp], *Geburt* [kˈbuʊt], *sogar* [zɔgə]). Цікавими є випадки подовження коротких голосних, що не є типовим для розмовного мовлення. Така реалізація фіксувалася в словах із фразовим наголосом, тобто мала характер уточнення чи наголошення певної інформації. Як правило, голосний подовжувався у позиції перед [r] (*irren* [ˈi:ʁn], *na ja* [naˈja:], *Artzt* [ˈa:ts], *Morgen* [ˈmo:gn]. Такі варіанти є прикладами так званої гіперкоректної вимови (Überlautung).

Тенденції до зміни за ознакою підйому, а саме підвищення і пониження ступеня підйому, реалізувалися в таких варіативних рядах: [i:] → [e], [ɪ] → [a], [y] → [œ], [u:] → [ə], [ʊ] → [ɔ], [v] → [a], [e:] → [æ]: *gleichwie* [ˈklaɪçvə]; *nie* [nə], *studiert* [ˈtuːde:at], *einwirken* [ˈaɪnvœakn], *tüchtig* [ˈtœçtik], *würde* [ˈv œ a d ə] та ін.

Тенденція до зміни за ознакою ряду реалізувалася в таких напрямках: задній → середній ([u:] → [ə], [ʊ] → [ə], [ɔ] → [ə], [a] → [ə]), передній → середній ([i:] → [ə], [ɪ] → [ə], [e:] → [ə], [ɛ] → [ə]), передній → задній ([ɪ] → [a]), середній → передній ([ə] → [e:]): *schon* [ʃɔn], *empfohlen* [ˈɛmpˈfo:lɪn], *auf den* [ˈaʊf dən], *dich* [dɔç].

Усі німецькі дифтонги виявили тенденцію до монофтонгізації: [ai] → [a] / [e:] / [ɛ], [au] → [a] / [ɔ], [ɔy] → [ɔ] (*eilig* [ˈa l i k], *kaufen* [ˈkaʊfm], *auch* [ˈɔx]/[ˈax], *genau* [knaɔ], *heute* [ˈhœtə]).

Такі варіативні ряди, як [a] → [ɔ] та [ɪ] → [œ], є прикладами лабіалізації та делабіалізації: *Tisch* [tyʃ], *Glück* [glik], *stören* [ʃte:rn], *völlig* [ˈfɛlik].

Кінцевою сходинкою процесу редуції стала елізія, яка мала місце, як правило, у слабких формах: прийменниках (*doch*, *in*, *und*, *von*), займенниках (*ich*, *sie*, *ihm*), префіксах (*ent-*, *er-*, *ver-*, *zer-*), суфіксах (*-chen*, *-zehn*), закінченнях (*-eln*, *-en*), наприклад: *jedoch* [jdɔx], *zum* [tzm], *ihn* [n], *wieviel* [ˈvi:fl], *noch* [nx], *ein bisschen* [nbɪʃɔŋ], *bestellt* [ˈbʃelt], *ich* [ç], *ihnen* [in], *siebzehn* [ziptsn], *der* [dɔ] та ін.

Загалом, варіативний ряд голосних у мовленні німецької молоді представлено так:

- [a:] → [a], [o:];
- [a] → [a:], [ɔ], [ə];
- [y:] → [y];
- [y] → [œ], [ɪ];
- [ɛ:] → [ɛ];
- [ɛ] → [ə], [#];
- [i:] → [ɪ], [e], [ə], [#];
- [ɪ] → [i:], [œ], [e], [y], [ə], [#];
- [o:] → [ɔ];
- [ɔ] → [o:], [ə], [#];
- [e:] → [ɛ], [æ], [i:], [ə], [#];

- [ə] → [#];
- [u:] → [ʊ], [ə];
- [ʊ] → [ɔ], [a], [ə], [#];
- [ø:] → [œ], [e:];
- [œ] → [ɛ];
- [av] → [aɔ], [a], [ɔ];
- [ar] → [a], [e:], [ɛ], [#];
- [ɔy] → [ɔ].

Як бачимо, всі 16 німецьких голосних, як і три дифтонги, зазнали змін в обстановці неофіційної комунікації.

У зразках неофіційного мовлення української молоді виявлено такі тенденції:

- 1) до зміни за ознакою підйому;
- 2) до лабіалізації / делабіалізації;
- 3) елізія.

Зміни за ознакою підйому відбувалися в двох напрямках:

- підвищення: [i:] → [ɪ], [e] → [ɪ], [o] → [y] у словах *інша* [и'нша], *лежать* [лижа'ть], *весна* [ви'сна], *несу* [нису'], *екзамен* [екса'мін], *подумав* [пуду'мав], *можеш* [мо'жиш], *сестра* [систра'];
- пониження ступеня підйому: [ɪ] → [i], [ɪ] → [e] у словах *зима* [зі'ма], *сидить* [седи'ть], *вчинок* [фчі'нок].

Варіативний ряд [ɪ] → [i] є, на нашу думку, результатом інтерференції (вплив російської мови). Ця реалізація не належить до особливостей розмовного фонетичного мовлення, а просто порушує норму: *американо* [амеріка'но], *прикол* [пріко'л], *столік* [сто'лік] тощо.

Випадки делабіалізації, а саме [o] → [a], фіксувалися у словах *проспала* [праспа'ла], *ходила* [хади'ла], *ворона* [варо'на], *бібліотека* [бібліате'ка].

Також зафіксовано один випадок лабіалізації, коли [ɪ] → [o], а саме в слові «скільки», коли в наступному слові в першому складі був наголошений «о» (*скільки коштує* [скі'ко ко'штує]).

Нульового рівня редуції, тобто елізії, зазнали такі голосні, як [o], [ɪ] *хотіла* [хті'ла], *вподобав* [фпдо'байе], *бачите* [ба'чте].

Таким чином, у мовленні української молоді зафіксовано такі варіативні ряди голосних:

- [o] → [a], [#];
- [ɪ] → [i], [e], [o], [#];
- [i] → [ɪ];
- [e] → [ɪ], [#].

Тобто голосні [a] та [y] не мають варіативних рядів та завжди вимовляються чітко (незалежно від позиції в слові). Також у розмовному мовленні української молоді, на відміну від німецької, не зафіксовано тенденцій до зміни за ознакою ряду.

Варто звернути увагу ще й на ті випадки, коли приголосні реалізувалися як голосні. Так, наприклад, у німецькій мові статус фонемі [α] не є однозначним: з одного боку, це варіант фонемі [r], з іншого – редукований голосний, наприклад: *wirklich* [‘voeαɫɪç], *antworten* [‘anvɔ(α)tn], *unser* [‘ɛnzα], *durch* [dv(α)ç]. В українській мові фонемі [в] та [й] реалізувалися в певних позиціях (на початку чи в середині слова перед приголосним) так, як нескладотворчі голосні [ў], [ї]: *бійка* [бі’їка], *вчора* [ўчо’ра], *знав* [зна’ў], *стійка* [сті’їка], *лев* [леў]. На нашу думку, ці реалізації належать до варіативних рядів приголосних, тому їх не враховували в результатах дослідження.

Висновки. Дослідивши варіативність мовлення української та німецької молоді, можна зробити такі висновки:

1) в обох мовах зафіксовано тенденції до зміни за ознакою піднесення, елізії, лабіалізації та делабіалізації;

2) тенденція до монофтонгізації та кількісна редукція зафіксовані лише в німецькій мові, оскільки українські голосні не мають таких характеристик;

3) українські голосні не виявили тенденції до зміни за ознакою ряду;

4) мова німецької молоді має ширший варіативний ряд голосних, ніж українська.

Отже, це дослідження привело до висновку, що варіативність німецьких голосних є наслідком економії зусиль інформантів, а українських – калькування та інтерференції.

Перспективним вважається дослідження фонетичних особливостей мовлення молоді різних національностей у гендерному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова О.В. Современные тенденции социолекта молодежи. *Universum: Филология и искусствоведение: Электрон. науч. журн.* 2014. № 2 (4). URL: https://opu-konf.at.ua/2016/stran_6_do_konza_2016_15_07-302-313.pdf (дата звернення: 24.11.2021).
2. Алексєєва О. Українське усне мовлення студентів: удосконалення орфоепічних норм. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття*. Одеса, 2016. С. 307–318.
3. Дружинець М.Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти : монографія. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2019. 580 с.
4. Корольова Т.М. Стилїзація соціолекту молоді в кіно діалозі. *Науковий вісник ПНПУ: Лінгвістичні науки*. Одеса, 2016. № 22. С. 56–63.
5. Перепечкіна С.Є. Фоностилістична варіативність мовлення викладачів Німеччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 223 с.
6. Стеріополо О.І. Парадигматика і синтагматика диференційних ознак фонем української та німецької мов. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень : зб. матеріалів Круглого столу*. Київ : Міленіум, 2017. С. 137–145.
7. Bryła-Cruz A. The gender factor in the perception of English segments by non-native speakers. *Studies in Second Language Learning and Teaching*. 2021. 11 (1). P. 103–131
8. Gäcke A. ÜberzeuGENDERe Sprache. Leitfaden für eine geschlechtersensible und inklusive Sprache. URL: https://gb.uni-koeln.de/e2106/e2113/e16894/20210709_Leitfaden_GGSprache_UzK_Webversion_ger.pdf. (дата звернення: 24.11.2021).
9. Kachel S. Traditional masculinity and femininity: Validation of a new scale assessing gender roles. *Frontiers in Psychology*. 7, 2016 URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2016.00956/full>. (дата звернення: 24.11.2021)